

“L'ÈTICA EN ELS MESTRES, UN COMPROMÍS DE CIVISME”

UCEV

València 8 de maig de 2012

Hi havia una vegada, fa més de dos segles, un filòsof, de nom Immanuel Kant, que va pronunciar una sèrie de conferències en la Universitat de Königsberg, que foren recollides per un deixeble, i posteriorment, en l'any 1803, foren publicades amb el títol de, *Pedagogia*. En una d'aquestes conferències trobem l'afirmació següent: “*L'home arriba a ser allò que és per l'educació, és allò que l'educació el fa ser*”. Han passat més de dos-cents anys i, com que compartim el seu convenciment estem ací.

Agraïsc a la Unió de Cooperatives d'Ensenyament Valencianes la invitació a participar en aquesta 3ª Declaració Educativa. Ha estat una ocasió de trobar-me, una vegada més, no sols amb un grapat de mestres, sinó amb tot un grapat de gent (alumnat, pares i mares, administració educativa, amics i amigues...), que reflexionen, estimen i, per això, emprenen tot tipus d'actuacions en benefici de l'educació; tot fent de les persones el centre dels seus actes, condició indefugible si aspirem a crear una bona ciutadania.

He de dir que aquest encontre amb tots vosaltres ha estat, com tantes coses al llarg de la vida, fruit de la casualitat. No erraré si afirmo que, aquesta circumstància, la de la casualitat, ha estat present en moments claus de les nostres respectives històries vitals.

El propi Plató, un dels filòsofs que més ha parlat de l'educació —paradigmàtic és el diàleg sobre *La Republica*—, fa que les seues obres prenguen forma de diàleg, per tractar de construir el saber de manera conjunta, sense imposicions, sense absolutismes, ni veritats ja arrodonides i definitives. Així doncs, ens presenta un Sòcrates, personatge central dels *Diàlegs*, que s'avançà a la consideració que, el filòsof francès, Deleuze, ha fet del bon mestre, quan diu que “no és aquell que ordena “fes-ho com jo, sinó que diu, “fes-ho amb mi”. Quasi tots els diàlegs platònics s'originaren així, gràcies a un encontre fortuït, són discursos circumstancial, que reflecteixen el fluir constant de la vida, d'uns personatges que venen d'un lloc i se'n van cap un altre... Sempre hi ha una sorpresa en l'encontre, quasi sempre inesperada: serveix d'exemple l'inici del diàleg, *Lisis o de l'amistat*, “Tornava jo de l'Acadèmia, camí del Liceu quan me vaig trobar Hipòtales, que se m'apropà i em digué: ¿on vas i d'on vens, Sócrates?”

El meu diàleg podria començar: “Tornava jo cap a casa, de comprar en el mercat, quan sonà el telèfon mòbil i la veu d'un bon amic, al qual no havia vist des de feia dies, em convidava a participar en aquest encontre, sols em va comentar que era amb mestres, i sobre compromís ètic”. Era un amic, i no podia dir-li que no. Aristòtil ja ens va advertir que “L'amistat és allò més necessari en la vida”, i, com podreu entendre, jo no m'estava de perdre-la. Però el neguit d'aquell moment no és diferent al que sent a hores d'ara: “¿Parlar a mestres ..., si són mestres?”... Si, a més a més, el seu mestratge es deu a l'art amb el qual ens han ensenyat a

aprendre, a comunicar-nos, a estimar, a viure, o millor dit, a conviure...

Ser fill d'una mare que va estudiar per a mestra i estar casat amb una mestra imprimeix un cert caràcter. Amb els mestres i les mestres, per raons de biografia i de professió, sempre he mantingut molta relació. Permeteu-me que faça memòria d'un. Sí, per casualitat, la decisió la van prendre els meus pares. Fou, l'any 1952, es tracta de la trobada amb el primer i en l'únic mestre que he tingut. N'érem huit a l'escola; asseguts en quatre pupitres dobles; l'única aula era el passadís de sa casa, a la qual s'accedia per una escaleta estreta i empinada. Una casa molt menuda; a una banda i altra de "l'aula" hi havia dues portes, una donava al menjador, i l'altra al dormitori del matrimoni. Aquell bon mestre, don Vicent, era un d'entre tants mestres "represaliats" per la dictadura en no reconèixer-li els drets administratius i acadèmics lliurats pel Govern de la II República. Us convida que cadascú de vosaltres afegisca a aquest nom el d'aquell mestre o mestra que ha imprès segell cívic a la vostra vida. Subscriu totalment el que heu llegit fa uns minuts en la declaració: *"Tenir un bon mestre o una bona mestra és un regal i un plaer que hem de reconèixer amb agraïment i senzillesa, perquè recordem amb gratitud qui ens va estimar i ens va ensenyar a ser"*.

He escrit i estic llegint aquestes paraules tractant de sentir el vostre llenguatge i compartir els vostres sentiments. Per això, encara que Carme m'ha presentat com professor de Filosofia, no és eixa la condició per la que hem trobe ací. He fet referència a l'amistat, però, a més, perquè estic molt a gust entre tanta gent que,

des dels inicis dels anys setanta de segle passat, va fer una aposta molt valuosa. El temps ha demostrat que ha estat fructífera, ja que va concebre una altra forma de veure, interpretar i transformar la realitat que ens envolta, i més concretament, allò que afecta a l'ensenyament.

Quina ha estat, al meu parer, eixa aposta valuosa?: fer el possible perquè es reconega la dignitat de la persona, i s'actue en conseqüència. Les persones tenim valor, que no preu.

En aquests últims dies he tractat, cert que alguna cosa ja sabia, de seguir el rastre del que sou, d'allò que us identifica, i he descobert d'immediat la vostra petjada ètica, el vostre caràcter.

Ho comprovareu d'immediat. Vicent Comes, com tots sabeu, president de FEVECTA, publicava el passat divendres, dia 6 d'abril, al diari "El País. Comunitat Valenciana", un article, d'obligada lectura, on, sota el títol "*El "mercadeo" de los servicios públicos*", resumia perfectament el compromís ètic de les cooperatives de treball. Escrivia l'article a propòsit de la disposició que l'Associació Valenciana d'Empresaris li havia manifestat al Consell: que el sector privat isca al rescat de la malparada Administració. Després d'una anàlisi acurada, escriu, i cite literalment: "*Por ello, el cooperativismo debería ser tenido muy en cuenta en la configuración de cualquier modelo que se pretenda poner en marcha puesto que el modelo de empresa que representa sitúa a la persona como el eje central frente a cualquier otro planteamiento economicista*". Des de FEVECTA, continuava dient, *entendemos que no es posible*

someter la prestación de una serie de servicios al criterio de máximo beneficio que una empresa privada tiene como planteamiento de negocio. Los parámetros deben ser otros: calidad, eficiencia en los recursos invertidos, cuidado de la persona, participación de los trabajadores que prestan el servicio e implicación de los propios usuarios. Características que, punto por punto forman parte de la cultura empresarial de las cooperativas de trabajo". I tancava l'article amb un paràgraf que començava lapidàriament: "*No hay que inventar nada*". Vicent, pel que a mi respecta, a l'hora de parlar de compromís ètic, prenc bona nota.

Com també l'he pres de l'UCEV: quan parleu del vostre model pedagògic, d'allò que enteneu per escola democràtica, integral, activa i inquieta, arrelada en la comunitat i ecologista, o dels 7 Principis Cooperatius que, enguany per a commemorar la designació del 2012 com l'any internacional de Cooperativisme per Nacions Unides, heu il·lustrat amb, la col·laboració, cite textualment, "*d'un conjunt d'artistes diferents, amb enfocaments diferents, perquè així és el cooperativisme: plural i ple de matisos*".

Igualment, amb la lectura d'un extracte de l'extraordinari treball que sobre "*Les competències del docent en el segle XXI*", ha dut a terme les escoles AKOE, us agraisc l'amabilitat de fer-me'l arribar. Tot el document està farcit de compromisos ètics que, si m'ho permeteu, resumiré amb alguns del verbs (categoria gramatical que expressa, accions, processos o modificacions) que considereu principals per l'aprenentatge: descobrir, implicar, compartir, escoltar, reflexionar, llegir, col·laborar, participar,

somriure, comunicar-se, actuar, viure, estimar, ensenyar, respectar, emocionar, raonar, cooperar, dialogar, gaudir .., entre d'altres.

L'ètica, no ho oblidem, és un saber pràctic i, per tant, serem èticament millors en la mesura que realitzem més actes ètics.

La lectura de les de les tres Declaracions Educatives ha estat, com no, llibre de capçalera d'aquestes últimes setmanes.

Enteneu, per què fa un moment us deia que no podia estar com a professor?

L'ètica és un compromís diari amb les persones, també amb la resta de la naturalesa, per tal de treballar conjuntament per la justícia, objectiu últim, com tantes vegades hem dit, d'aquest saber.

No obstant, m'arriscaré a posar alguna nota a peu de pàgina d'una preciosa història que començàreu escriure fa una quarantena d'anys, que aquesta vesprada l'esteu fent palesa i que, amb tota seguretat, està en l'horitzó del vostre quefer educatiu.

Aquest és un acte mitjançant el qual voleu donar-vos a conèixer, encara més del que ja ho sou, a la societat; fer-vos més visibles; que la ciutadania us conega, que la societat sàpiga qui sou, dir en veu alta que sabeu allò que voleu, però, fonamentalment, per transmetre'ns com aneu fer-ho, de quines reflexions i fets esteu bastits. Sols d'aquesta manera, assumint la responsabilitat que genera la transparència, generarem confiança.

Estar entre mestres, pares i mares, m'allibera d'haver d'explicar la importància que per l'educació tenen els bons contes o els bons relats.

Les històries bones i ben contades tenen una sèrie d'avantatges que no podem menysprear: atrauen més l'atenció que els discursos formals, ens vinculen emocionalment amb els receptors, són més fàcil de recordar que els conceptes i tenen sentit per elles mateix si estan íntimament lligades al context amb el qual, qui els escolta, pot connectar.

Però, a més d'aquest valor metodològic, tenen un valor ètic: amb un bon relat expliquem allò que fem, donem a conèixer la nostra identitat, ens ajuda a tenir una millor reputació i, consegüentment, augmenta la confiança.

Doncs, és un bon conte, una excel·lent narració la que l'UCEV ve fent des de fa tres anys. Totes tres declaracions tenen una cosa comuna: haver auscultat la societat en què vivim, i, després de la reflexió, heu diagnosticat: La societat actual té mancances que necessita superar, si és que volem millorar-la. El compromís que feu públicament, amb les Declaracions, ofereix un model d'escola que pot ajudar a aconseguir-ho. Poseu l'escola al servei de la societat, como deuria de ser. La reflexió, si és compromesa, no de mans blanques, ens ha de dur a l'acció, raó per la qual heu pogut dir "*La Societat necessita una escola inclusiva*", "*La Societat necessita una escola plurilingüe*", i, enguany "*La societat necessita del compromís*

ètic dels mestres". Les tres declaracions són un clar exemple d'arrelament dels principis ètics, aquells que tots reconeguem: responsabilitat, solidaritat, tolerància (a mi m'agrada més dir respecte actiu, després us en diré per què), llibertat, igualtat, justícia; però, que tanta dificultat tenim per practicar-los i tan trobem a faltar en la vida quotidiana.

La transparència és una manera, pot ser la més adient, d'exercir la responsabilitat. Responsabilitat, vol dir, l'obligació que tenim de respondre davant d'aquells persones que es veuen afectats, a hores d'ara i en el futur, per la nostra actuació, i fer-ho públicament. L'actuació educativa afecta al conjunt de la societat; cal, doncs, respondre al seu davant. Eixir a l'escenari, declarar quin model d'escola volem, com anem a dur-ho a terme i comprometre'ns a rendir comptes, és una cosa que m'agradaria que fóra possible d'universalitzar, en uns moments de tanta foscor.

L'objectiu a mitjà, a curt i a llarg termini de l'educació és la persona, empoderar-la en capacitats per tal que pugui ser autònoma. L'autonomia està renyida amb l'autarquia, són conceptes contradictoris. Autonomia, etimològicament ("autos", ú mateix, "nomoi", llei) significa la possibilitat que tenim, entre els iguals, de donar-nos unes lleis per procurar-nos la millor convivència, sols es pot fer efectiva des d'un concepte inclusiu de ciutadania. Concepció que pot resultar revolucionària.

L'aposta per una escola inclusiva, que l'UCEV va fer en la primera Declaració, va més enllà dels límits de l'escola. És tracta d'una

aposta pel civisme, que ens afecta a tots els que compartim la “polis” i demanda, fins i tot, un model de societat, i si m’apureu, d’Estat.

Mireu sinó, declaràveu, llavors, i manteniu, a hores d’ara, que voleu un model educatiu en el qual mestres, xiquets i xiquetes, mares i pares, de les vostre escoles puguen compartir un model de ciutadà, que Adela Cortina descriu com aquell “*en el qual cadascú ha de considerar-se el seu propi senyor o senyora juntament al seus iguals al sí de la comunitat política*”. Aquesta concepció ens exigeix que hem d’assegurar a tots els ciutadans una igualtat que els permeta poder dur endavant el seus propis plans de vida, sempre que no impedisquen que altres també ho puguen fer.

Vosaltres, a més a més, aquesta *ciudadania igual* l’enteneu com una ciudatania complexa, front a una ciudatania simple que tractaria per igual a tots el ciutadans eliminant qualsevol diferència, tindríem, així, un ciutadà sense atributs. La ciudatania complexa implica acceptar que no existeixen persones sense atributs, que cadascú teixim la nostra identitat des de la nostra creença -si la tenim-, des de la cultura, sexe, capacitats i opcions vitals, aquest model l’escola, que plantegeu, requereix gestionar la diversitat, educar per a una societat laica, moralment pluralista, capaç de dialogar i descobrir uns mínims compartits de justícia, és a dir, construir una ètica cívica comú.

De vegades ens encisem parlant de la democràcia grega. Però, aquesta tingué alguns punts molt febles. El més greu, fou, al

meu parer, l'haver estat (confiem que no es torne a repetir) una democràcia excloent. Sols tenien la consideració de ciutadans els homes majors d'edat amb la ciutadania atenenca reconeguda; la resta (homes menors d'edat, dones, xiquets i xiquetes, *metecos* –immigrants-, estrangers i esclaus) estaven exclosos de tal condició; i, el que encara és pitjor, tots ells rebien una mateixa denominació: “idiotes”. Qui és un idiota? Aquell, la paraula del qual és ineficient en l'assemblea pública, com qui “juga de suro”, o “va de bulto”, pot ser el seus esforç tinga relleu, però de res hi val.

En un model de democràcia i d'escola inclusiva, tots tenim presència, ningú “juga de suro”; tot individu té dignitat.

Una escola, encara més una societat, no inclusiva cau en injustícia, perquè tanca les portes per a que molta gent tinga la possibilitat de desenvolupar les seues capacitats.

Des que en l'any 1979, Amartya Sen, Premi Nobel d'Economia en 1998, en unes conferències parlara del desenvolupament humà, com l'empoderament en capacitats; i que, en estudis posteriors, vinculara l'empoderament en capacitats, i aquestes amb llibertat, i la justícia; i que Nacions Unides, des de l'Agència pel Desenvolupament, haja definit el desenvolupament humà com *“un procés pel qual s'amplien les oportunitats del ser humà”*, ens reafirma, encara més, la conveniència d'educar en el desenvolupament de capacitats per tal que ningú quede exclòs de poder assolir les competències bàsiques que li permeten desenvolupar-se com agent de la seua pròpia vida.

Una escola inclusiva, així ho manifesteu, ha de practicar la tolerància. Abans us deia que preferisc parlar de respecte actiu, ja que tolerar em dóna la impressió que es queda a meitat camí, sembla que qui tolera és el fort, perquè pot ser condescendent, adopta una actitud passiva. El respecte actiu és proactiu perquè, si el projecte de vida que té una altra persona, el podem considerar com a valuós, encara que jo no el compartisca, m'esforçaré tot el que puga en ajudar-lo aconseguir-ho. Sense aquesta virtut, la democràcia és un engany, doncs la intolerància ens condueix necessàriament al totalitarisme. Cal escoltar opinions alienes, dialogar, contrastar opinions. El respecte actiu, que ens salva de la indiferència, manifesta l'interés per la diferència.

Una escola que ha fet una opció per la inclusivitat, no podrà tenir un concepte de la llibertat com el d'aquell que pensa que la meua llibertat arriba fins on comença la de l'altre. Aquesta concepció té conseqüències molt negatives, perquè si considerem que la llibertat, juntament amb la justícia (germanes bessones), són les qualitats més important de les persones, si l'altre és el limitador de la meu llibertat, tindre tendència a veure'l com el meu enemic, la qual cosa em conduirà a cometre injustícia.

La llibertat tan sols la puc realitzar amb els altres, l'eticitat és alteritat. L'autarquia està reservada per el món dels animals no racionals o per al món dels absoluts, dels deus. Crec que aquests dos mons deuen de ser molt avorrits, el nostre, els del que som i

ens saben indigents és més divertit, per ser més divers, perquè és l'únic en el qual podem parlar d'autonomia .

Una escola inclusiva, compromesa en educar les capacitats, eixampla el compromís ètic per la igualtat d'oportunitats Però, aquestes no sols hauran d'estar presents en el punt de partida, sinó principalment en el d'arribada.

En coherència en el primer capítol d'aquest relat presentàreu la 2ª Declaració educativa. Si en la primera apostàveu per un model de ciutadà i de ciutadania cívica; en la segona, en un món que es diu del coneixement i la comunicació, assenyalàveu que la societat necessita una escola plurilingüe.

Emilio Lledó, catedràtic emèrit de Filosofia, i un dels autors que més i millors pàgines ha dedicat a reflexionar sobre la paraula, repeteix sovint que “som el que parlem”; en una de les seues obres, que recomane de tot cor als amigues i amigues, “*Elogio de la infelicidad*” (2005), escriu: “*Conoce tu lenguaje, piensa tus palabras, descubre lo que el tiempo a través de la educación y los mensajes sociales, ha hecho en ti y de ti, y sabrás, efectivamente, lo que eres y lo que puedes*”. Aristòtil ja ens deia que ens diferenciem dels animals perquè ells tenen veu, mentre que l'animal humà, té paraula, la qual l'expressem mitjançant la llengua.

El bon ús de la llengua, de moltes llengües, és un símptoma de respecte mutu, no sols perquè ens permet comunicar-nos, que ja seria prou, sinó perquè, com vosaltres apunteu encertadament,

“cada llengua conforma una visió de la realitat i que, com més llengües sabem, amb més ductilitat podem avaluar punts de vista diferents, i més sensibles ens fem a l’empatia, al intercanvi i a la convivència”. Si acceptem que viure és convidaure, també hem d’acceptar que som el que som gràcies a la reciprocitat.

El poder democràtic de la paraula compartida comença de la intuïció del poder comunicatiu i transformador del llenguatge. El llenguatge és, segons Nietzsche, l’únic pont d’unió entre éssers eternament separats. Sols mitjançant la paraula podem arribar a la intel·ligència dels homes i al seu món afectiu. Perquè les paraules, a més de transmetre’ns, també desperten sentiments, provoquen determinades actituds, convencen, ens paralitzen, ens arrossequen. La paraula, en qualsevol de les seues manifestacions, parlada, escrita, llegida i oïda, es tracta en rigor d’una ètica.

Enguany, en un context socioeconòmic tan dolent, que té en el seu origen actituds d’avarícia i cobdícia, que està descarregant-se virulentament sobre la gent més desfavorida, on principis com la llibertat i la justícia, entesos tots dos com l’empoderament en les capacitats bàsiques que ens permeten dur una vida digna, perillen, perquè trontollen, els principis del “ben-ser”: sanitat, educació i atenció a les contingències naturals o sobrevingudes; on el mercat s’ha apoderat de l’àgora, pervertint, així, el nucli de la democràcia: el “cratos”, el poder, resideix en les persones; on la por, sorgida del descrèdit per la pèrdua de confiança en els que haurien de ser servidors públics, s’escampa per tot arreu.

En la UCEV sabem que la resignació no és compatible amb la democràcia, i encerteu, més que mai, en declarar que la societat necessita de mestres èticament compromesos, perquè l'aposta per una educació en i des dels valors ètics ajudarà, sense dubte, a posar-nos en forma. (En el llenguatge col·loquial quan parlem "d'estar o no en forma", ens referim a tenir "la moral baixa, per terra, o a tenir la moral alta).

Amb eixa bona oïda que teniu i que, mitjançant la reflexió i la pràctica, cuideu, heu auscultat la societat. Diagnòstic: vivim uns moments en que la societat té la moral baixa, molt baixa; però que voleu, i molta més gent junt amb vosaltres, recuperar-la amb el propòsit "d'ajudar les persones a construir d'una manera racional i autònoma una societat moderna (aquella, entenc, que es fonamenta en els valors de la llibertat, igualtat, fraternitat, justícia, que practica el respecte actiu, laica, que fa del pluralisme moral un fet de normalitat ...), democràtica (ho entenc com social, de dret, participativa, inclusiva, transparent, cordial) ... i progressista, es dir sostenible i equitativa.

El vostre model cooperatiu compté en el propi mot, si no el voleu trair, que la vostra tasca és participativa, col·laborativa, de treball en equip, perquè compartiu una mateixa finalitat. En aquesta feina també compteu amb les famílies, les considereu no sols part del vostre projecte educatiu, sinó que el seu paper en aquest procés és imprescindible. Si en l'inici del procés les famílies són insubstituïbles, també heu de ser conscient que, quan trieu el model d'escola, ho feu des d'uns valors, pensant com i en quin model de

societat volguéreu que, en el futur, visca, convisca, la vostra filla o el vostre fill.

El compromís ètic dels mestres i, per extensió, de tots aquells grups d'interès afectats pel fet educatiu, si ho és i és de veres, no un simple maquillatge de màrqueting, ha d'abocar-nos al civisme, a la construcció d'una bona ciutadania; raó per la qual hem de parlar d'unes pràctiques, d'unes actituds, d'unes disposicions coherents en la recerca d'aquells drets que considerem fonamentals, igualtat i llibertat, sense els quals la justícia no és possible per al seu exercici efectiu. Reconèixer uns drets que qualifiquem de necessaris, per sota dels quals és viure en inhumanitat, i no posar els mitjans per assolir-los és un frau que hauria d'estar contemplat en el codi penal, i, sobretot, és una vergonya moral.

Bé, aquestes disposicions són les “virtuts públiques”, les virtuts “res-publicanes”. Són disposicions ètiques, l'ètica l'entendem com la formació del caràcter, manera de ser, costum, hàbit. És per això que l'ètica haurà d'estar vinculada a l'educació, a l'autoeducació i a l'esforç constant per tal d'assolir una excel·lència en la manera de viure. El civisme és un “deure ser”, un ideal, una aspiració de vida en comú que, com diu Kant, “*fins un poble de dimonis estaria per la feina, sempre que tinga enteniment*”. No és gens menyspreable la condició; amics i amigues, prenguem nota.

Li posaré punt i final a les meus paraules amb dues anotacions al paràgraf amb el qual també vosaltres tanqueu la present Declaració Educativa.

Us desitge i em desitge, tant de bo fóra, que si passats uns anys ens tornem a trobar en un acte com aquest, tornàreu a declarar el compromís d'aconseguir la utopia de millorar el món, de fer-lo més habitable, més humà. La utopia està per això, per no aconseguir-la mai; la utopia, que no hauria de desaparèixer, està per a no perdre-la mai com a punt de referència, com a idea que regule els nostres actes .Lla utopia val per a caminar, per a tenir esperança, per a saber i sentir-nos humans i per a estimar-nos en la nostra indignència.

Tanqueu una Declaració "Ètica", donant-li el sentit més ple a la significació d'aquesta paraula, convidant, no obligant, a què la vostra Declaració pugui ser assumida sense exclusió de titularitat, confessionalitat o identitat per la societat educativa. L'ètica és un saber pràctic al qual podem convidar; i és d'agrair, per la seua càrrega valorativa, que, la UCEV, ens faça una proposta de compromís ètic que, en haver estat anunciada en públic, voldria veure-la universalitzada.

Pel que a mi respecta accepte, de bon grat, la invitació, assistiré amb la millor disposició, que m'agradaria poder compartir amb tots vosaltres, la qual està en les nostres mans, és senzilla, encara que requereix esforç: faré el possible per disposar d'una raó cordial.

Enhorabona a la UCEV.

Moltes gràcies.